SALUS VOCALIS. Csegöldi indulás - Győri érkezés.
DOI: 10.59199/salusvocalis.2023.67

VERESS EMŐD
egyetemi tanár
ME Állam- és Jogtudományi Kar
Sapientia EMTE, Kolozsvár, Jogtudományi Intézet

Lehet-e egy szerződést „túlzóan hosszú" időre megkötni? Kötelmi jogi fejtegetések a szindikátusi szerződés ürügyén

ABSZTRAKT

A polgári jogban természetes, hogy bizonyos szerződéseket hosszú időtartamra kötnek meg. De lehet-e ez a hosszú időtartam túlzó, és kifejezett jogszabályi előírás hiányában milyen jogalap szolgálhat a jogszerű állapot helyreállítására? Alkalmas kategória erre Magyarországon a jóerkölcsbe ütköző szerződés semmissége? A tanulmány több jogrendszer (mint a francia, német, olasz vagy svájci) szabályozását is figyelembe véve próbál a magyar szabályozás alkalmazása szempontjából is érvényes következtetéseket is levonni. A tanulmány ürügyül a szindikátusi szerződést használja, viszont a fejtegetés általános kötelmi jogi relevanciájú.

Kulcsszavak: szerződés időtartama ■ szerződési szabadság ■ jóerkölcsbe ütköző szerződés ■ semmisség ■ szindikátusi szerződés

I. ALAPVETÉS, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZINDIKÁTUSI SZERZŐDÉSRE

A szindikátusi szerződéshez kapcsolódó kutatásaim során fogalmaztam meg azt az állítást, hogy a túl hosszú, túlzóan hosszú időre megkötött szindikátusi szerződés jóerkölcsbe ütközhet, ezért semmisnek minősíthető.[1] A jóerkölcsbe ütközés oka az, hogy a túl hosszú időtartamra kötött szindikátusi szerződés a szerződő fél szabadságát aránytalanul korlátozhatja. Ez a tétel vitatható, hiszen a szerződő felek szabadságá-

[1] Veress, 2020, 77.

nak körébe tartozik a szerződés időtartamának meghatározása, és a felek érdekeikkel összhangban fognak dönteni a szerződés időtartamáról.[2] Valóban számos olyan szerződés elképzelhető, ahol a felek célja kifejezetten hosszú távú, akár évtizedekre szóló szerződéses kapcsolat létrehozása. Önmagában nem is ez jelent problémát, hiszen a hosszú időtartam lehet legitim, célszerű és indokolt, viszont elképzelhető számos olyan eset is, amikor a szerződés időtartama eltúlzott és indokolatlan. Erre röviden már utalt Menyhárd Attila a jóerkölcsbe ütköző szerződésekről írt monográfiájában, amikor a hosszú távú, kizárólagos jogot biztosító szerződések körét vizsgálva leszögezte: „a hosszú, rögzített időtartamra szóló szerződések különösen magukban hordozzák annak veszélyét, hogy a gazdaságilag domináns fél a gyengébb pozícióban lévő partnerét a szerződés időtartamánál és a szerződésben rögzített kizárólagossági kötelezettségeknél fogva gazdasági szabadságban korlátozza".[3]

Nyilván nem állt szándékomban a szindikátusi szerződések vagy bármely más szerződés kapcsán, *de lege ferenda,* konkrét maximális időkorlát bevezetését javasolni, habár az összehasonlító jog számos olyan esetet ismer, amikor a szerződés (e körben akár a szindikátusi szerződés) időtartamának a törvény szab korlátokat. Például a román Polgári törvénykönyv 1783. cikke szerint a bérleti szerződést nem lehet 49 (a Ptk. első elfogadott szövegváltozatában 30) évnél hosszabb időtartamra megkötni, és ha a felek ennél hosszabb időtartamban állapodnak meg, az a törvény erejénél fogva 49 évre megkötött szerződésnek tekintendő.

A vizsgálat tárgyát viszont nem a szerződések időtartalmára vonatkozó esetleges jogszabályi korlátok képezik, hanem az, hogy a szerződéses szabadságnak szabhat-e korlátot a jóerkölcs mint törvény által szabályozott, a szerződési szabadságot korlátozó generálklauzula, abban az esetben, ha a szerződés hosszú időtartama nem indokolt, hanem túlzó jellegű.

Idő és jog viszonya hihetetlen gondolati mélységeket megnyitó téma.

A szindikátusi szerződés határozatlan és határozott időre is megköthető, illetve a felek a határozatlan időre megkötött szindikátusi szerződés esetében olyan hosszabb – például 1 éves – felmondási időben is megállapodhatnak, amely a szerződésnek azért magasabb stabilitást biztosít. Elsőként a határozott, de „túl hosszú" időre megkötött szindikátusi szerződés problémáját elemzem, majd a határozatlan időre megkötött szindikátusi szerződés kérdésére térek ki.[4]

Nyilván, a szindikátusi szerződés időtartamának jóerkölcsbe való ütközését kizárólag eseti alapon lehet meghatározni. Vizsgáljunk meg például egy olyan szavazati megállapodást, amelyben az egyik fél vállalja, hogy a másik fél utasítása szerint fog szavazni. Ez önmagában érvényes. Így ez a megállapodás álláspontom szerint érvényesen megköthető például egyetlen közgyűlés/taggyűlés vonatkozásában, vagy például az elkövetkező három közgyűlésre. De

[2] Vö. Sándor, 2022, 5-6.
[3] Menyhárd, 2004, 149.
[4] Utóbbiról lásd a jelen tanulmány 8. alfejezetét.

mi történik akkor, átlépi-e a szerződési szabadság korlátait, ha egy ilyen megállapodást, amely egyértelműen és erőteljesen korlátozza a tag szavazati jogát (gyakorlatilag megszünteti a tag döntési autonómiáját), 15 évre kötnek meg? Érvényes-e ez a megállapodás?

A szindikátusi szerződés időtartamára vonatkozóan nyilvánvalóan nem létezik szabályozás (legalábbis Magyarországon), egyébként is kivételes jellegű az, hogy a szerződésnek maximális időtartamot írjon elő a jogalkotó, hiszen ez a szerződési szabadság körébe tartozó kérdés. Viszont álláspontom szerint ez nem jelenti azt, hogy a szerződés bármilyen szabadon választott időtartamra megköthető lenne, és a szerződés időtartamának meghatározásával ne lehetne visszaélni.

A jogalap, amelynek szempontjából a kérdést vizsgálni kell, elsősorban a Ptk. 6:96. §-a, amely szerint „semmis az a szerződés, amely nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik", illetve az uzsorás szerződésről szóló 6:97. §-a, amely azt mondja ki, hogy „ha a szerződő fél a szerződés megkötésekor a másik fél helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan előnyt kötött ki, a szerződés semmis". (Az uzsorás szerződés fogalma a Ptk. rendszerében láthatólag jóval tágabb, mint a kamatuzsora, a feltűnően aránytalan előny bármely szerződéses szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti aránytalanságot magába foglalhatja).[5]

II. A PROBLÉMA FELVETÉSE A TÖRTÉNELMI MAGYAR JOGGYAKORLATBAN

Amennyiben a szerződések, szerződéses záradékok időtartamára vonatkozó dogmatikai vizsgálódást lefolytatjuk, egyértelműen látszik, hogy a magyar bíróságok – nem a szindikátusi szerződés kontextusában, de általános következtetések megfogalmazását lehetővé tevő módon – szembesültek a problémával. Például a történelmi magyar joggyakorlatból azt a döntést lehet hivatkozni, amely a versenytilalmi záradék időbeni korlátozásáról rendelkezett.[6] Alperes kötbérrel kötelezte magát, hogy az általa a felperesnek eladott üzlettel azonos üzletet Budapest területén létesíteni nem fog. E kikötés megszegése miatt a kikötött kötbér iránt indított perben a Kúria úgy ítélt, hogy a kötbérösszeget nem a szerződésben megjelölt 100.000 koronában, hanem csak ennek az összegnek egyharmadában kellett megállapítani, mert a 100.000 korona kötbérkikötés a szerződésben időbeli és helyi korlát nélkül meghatározott versenytilalomra vonatkozott, miért is a kir. Kúria ezt az iparszabadság elvébe ütköző versenytilalmi kikötést helyileg Budapest, VIII. közigazgatási kerületére, és ami az itt tárgyalt probléma szempontjából fontos, a szerződés megkötése időpontjától számított három évre korlátozta. A Kúria szerint nyilvánvaló, hogy a szerződő felek akaratához képest kikötöttnek tekintendő kötbérösszeg a versenytilalmi

[5] Az uzsoráról részletesen lásd Veress, 2018, 107-133.

[6] Ld. Jogi Hírlap. 1927/46. sz., 4.

szerződési kikötésnek ekként való korlátozásához és az ezzel megvédett érdek tartalmához mérten aránylagosan kisebb összeget, éspedig az időbeli és helyi korlátot nélkülöző versenytilalomra vonatkozóan megállapított százezer korona összeg egyharmadát teszi ki. Vagyis ebben az esetben a túlzó időtartamú korlátozást aránytalannak minősítette a Kúria, és a korlátozás időtartamát mérsékelte.

Ebben a kontextusban jelenik meg egy érdekes kérdés: a gúzs-szerződés (Beck Salamon fogalomalkotása), azaz az egyik felet túlzó módon, szabadságában aránytalanul korlátozó szerződés kérdése. „A felperes szesznagykereskedő az alperes falusi korcsmárosnak készpénzkölcsönt és áruhitelt nyújtott és ezzel kapcsolatosan a korcsmáros arra vállalt kötelezettséget, hogy a vendéglői üzletében szükséges bor, sör, pálinkát és mindennemű szeszes italt kizárólag csak a felperesnél szerzi be és amennyiben az italokból a legkisebb mennyiséget is mástól szerezné be, esetenként jelentős összeget fizet, kártérítés és kötbér címén."[7] A bíróság érvénytelenítette a megállapodást. Ahogy leszögezték, „az indokolás kifejti, hogy a gazdaságilag erősebb fél állott nyilván a gazdaságilag gyengébb féllel szemben, akit a megállapodás létesítésére az a körülmény késztetett, hogy felszaporodott nagyösszegű tartozását fizetni nem tudta. Ily kényszerhelyzetben vállaltatott az a kötelezettség, amely alperest minden időbeli korlátozás nélkül a felpereshez köti az üzlet folytatásához szükséges áruk beszerzése tekintetében és ezt a kötelezettséget bármily csekély mennyiségben máshol való árubeszerzés esetében (…) kötbérrel szankcionálja. Ebben az alperes szorult helyzetének kihasználása és a gazdasági szabadság oly mérvű korlátozása jelentkezik, hogy a felperes részére biztosított jog bírói oltalomban nem részesülhet és ez okból a kereseti kötbérkövetelés meg nem ítélhető."[8]

Ugyanakkor megfontolandók Beck Salamonnak a határozathoz fűzött megjegyzései: „a forgalombiztonság szempontjai nem fojthatják el a szociális nézőponton sarkalló jogérzeti sugalmakat és nem juttathatnak hatályosuláshoz az erkölcsi és jogérzést sértő megállapodásokat. Reá kell mutatni azonban a határozat kétségtelen helyessége mellett arra is, hogy a forgalombiztonság és a jogérzet harcában nincs 100 százalékos győzelem. A forgalombiztonság szempontja sem hanyagolható el teljes egészében (…) Helyénvalónak éreztük volna, ha a Kúria (…) élesen jelezte volna azt az állásfoglalást, hogy a szabad cselekvésnek nem minden megkötése szolgáltathat alapot a bírói jogsegély megtagadására, hanem az egyes eset mindenkori körülményei a maguk összességében adhatnak csak irányítást, vajon helye van-e a bírói jogsegély megtagadásának. A határozatot nyilván senki sem fogja akként értelmezni, hogy a mozgási szabadság kisebb mérvű megkötöttsége is szemben fogja magát találni a bírói oltalom megtagadásával. De gyakorlati szempontból azért lett volna helyénvaló egy élesebb szembesítés, mert éppen a szesz-szakmában általános gazdasági jelenség, hogy a tőkeerős nagyvállalat pénz- és áruhitellel látja el a közvetítő-

[7] Beck, 1930, 77.
[8] Beck, 1930, 78.

ket, akik sokszor exisztenciájuk megalapítását köszönhetik az ekként nyújtott készpénz és áruhitelnek. Ha az a megállapodás, amellyel az ily kölcsöntvevő az árubeszerzésnek a költcsöntnyújtó cégnél való kizárólagosságára köti le magát, minden további körülmény nélkül érvénytelen volna, úgy ennek az állásfoglalásnak éppen a védeni kívánt kis ember érdekei adnák meg az árát, mert ily esetben a nagyvállalat bizonyára nem látná magára nézve célszerűnek a kölcsönnyújtást és így nem működnék közre a kis ember exisztenciájának megalapozásában."[9] A határozat (tekintettel a gazdasági szabadság nagymérvű korlátozására, a megkötöttség időbeli korlátozásának hiányára, illetve a kötbér aránytalanságára) helyes, viszont a kiegészítő magyarázat teljes mértékben aktuális.

Beck Salamon érveléséből a mi esetünkben alkalmazható, hogy adott, belátható, logikai úton magyarázható időtartamra kötött szindikátusi szerződés (a korábbi példánál maradva, az a vállalás, hogy a tag egy másik tag utasítása szerint fog szavazni a taggyűlésen vagy közgyűlésen) természetesen érvényes. Azonban, ha ez az arány megbomlik, a korlátozás az üzleti kontextusban is elveszíti logikus úton magyarázható, észszerűen vállalható jellegét, esetünkben időtartama túlzónak minősül, akkor a szerződés igenis ütközhet a jóerkölcsbe. Nyilván, ahogy ezt már jeleztem, a jóerkölcsbe ütközés eseti alapon állapítható meg, a Ptk. 6:96. §-ába foglalt generálklauzula és a szerződés tartalmának, körülményeinek összemérése útján. A Ptk. 6:97. §-nak körében a szerződéskötés körülményeire kiterjedő vizsgálattal akár a szerződés uzsorás jellege is megállapítható. Tehát a magyar jogban jelenleg nem lehet olyan általános szabályt felállítani, hogy például a szindikátusi szerződés legfeljebb 5 vagy 10 évre lenne megköthető.

III. A FRANCIA SZABÁLYOZÁS ÉS ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLAT

A francia ítélkezési gyakorlatban elismerték, hogy a túlzóan hosszú időtartamra („durée excessive") kötött szerződés egyoldalúan felmondható. A jogesetben két, huszonöt évre szóló, a földalatti és utcai parkolók üzemeltetésére kötött szerződést mondott fel tizenhat év teljesítés után az önkormányzat egyoldalúan, tekintettel azok túlzott időtartamára. Ennek jogszerűségét a szerződéseknek a közrenddel („ordre public") való egyezését előíró törvényi generálklauzula alapján az eljáró bíróság megállapította. Érdekes az a bírói vizsgálat, amely azt a dilemmát oldja fel, hogy a túlzó időtartam a szerződés érvénytelenségét vonja-e maga után. Az eljáró bíróság szerint „az utóbbi években a szerződési jogban olyan fejlődésen ment keresztül az ítélkezési gyakorlat, amely az elkövetett jogsértések szankcióit azok jellege, súlyossága, a közérdek követelményei stb. szerint diverzifikálja. Csak a legsúlyosabb jogsértések vezethetnek érvénytelenítés-

[9] Beck, 1930, 78-79.

hez, és ez biztosan nem áll fenn a túlzó időtartam esetében, különösen, mivel a felmondás elegendő a helyzet orvoslására." Szintén leszögezték, hogy „értelemszerűen a bíró csak korlátozott ellenőrzést gyakorol a szerződés időtartama felett, amely ellenőrzés a nyilvánvaló mérlegelési hibára korlátozódik". A bíróság az okozott kár kérdését is vizsgálta, megállapítva, hogy ebben az esetben közérdekű okból történő felmondással állunk szemben. Viszont a túlzó szerződéses időtartam-kikötése a két fél közös hibáján („faute") alapul, akik a közrenddel ellentétes záradékot fogadtak el. A bíróság szerint a megoldás a felelősség megosztása az egyes felek által elkövetett hibák szerint.[10]

A francia Polgári törvénykönyv a szerződési jog 2016-os reformját[11] követően világosan kijelenti, hogy „tiltott az örökös kötelezettségvállalás" (1210. cikk).[12] A gyakorlatban viszont rendkívül ritka az örökre, örökkévalóságra kötött szerződés, az örökös kötelezettségvállalás a valóságban leggyakrabban a túlzóan hosszú szerződéses időtartamot jelenti. Így a joggyakorlat szerint valaki (orvos, labdarúgó) szakmai életének teljes időtartamára megkötött szerződését rendszeresen érvénytelennek minősítette,[13] és ugyanígy érvénytelen valamely gazdasági társaságból való kilépés 50 évre vállalt tilalma.[14]

A francia tudományos szakirodalomban megállapították, hogy a nagyon hosszú távú szerződést csak azért lehet kritizálni, mert az sérti az egyéni szabadságot, de ez az érvelés nem mindig áll meg. Ezért azt gondolhatjuk, hogy a jogi személyek által kötött szerződések e tekintetben kevésbé veszélyeztetettek, mint a természetes személyek által kötöttek.[15]

Mindenesetre egyértelmű, hogy a francia bíróságok is fel vannak jogosítva, hogy a határozott időre megkötött szerződés túlzó („örökös") időtartamát felülvizsgálják. A szakirodalom egyébként az „örökös" időtartamot úgy definiálja, hogy az a „túl hosszú" („trop longue") időtartamot, a túlzó („excessive") időtartamot jelenti, vagy az olyan hosszú időtartamra megkötött szerződéseket, hogy a vállalt kötelezettség „véglegesen elidegeníti a szerződő fél szabadságát" („aliène de façon définitive la liberté du contractant").[16] Egyértelmű, hogy lehet hosszú időtartamra szerződni, de a hosszú időtartamnak észszerűnek kell lennie.

[10] Részletekről lásd: CE 7 mai 2013, Société auxiliaire de parcs de la région parisienne, req. n° 365043: BJCP 2013.353, concl. Dacosta, obs. R.S.; AJDA 2013.1271, chron. Domino et Bretonneau; JCPA 2013.2297, note Vila.

[11] Ordonnance no 2016-131 du 10 février 2016 (JO 11 févr.).

[12] „Les engagements perpétuels sont prohibés."

[13] Vö. Cass. 1re civ., 19 mars 2002, no 99-21.209, RTD civ. 2002, p. 498, spéc. p. 510, obs. Mestre J. et Fages B., JCP G 2003, I, no 122, no 8, obs. Constantin A. Ezzel szemben olyan bírósági határozat is létezik, amely az orvos és klinika között megkötött, 25 éves időtartamú szerződést nem minősíti örökös időtartamúnak, mert az orvos szakmai életénél rövidebb időtartamra kötötték azt meg. Vö. Cass. 1re civ., 20 mai 2003, no 00-17.407, Bull. civ. I, no 124, Contrats, conc., consom. 2003, comm. 123, obs. Leveneur L., JCP G 2003, I, no 186, no 7, obs. Rochfeld J.

[14] Cass. 1re civ., 31 janv. 1989, no 87-10.092, Bull. civ. I, no 53, JCP G 1989, II, no 21294, note Barbièri J.-Fr..

[15] Libchaber, 1995, 437.; Mekki, 2016, 1323.

[16] Garinot, 2019; Mekki, 2018, 371.; Chénedé, 2019, 130.

A szerződési jog 2016-os reformja előtt a túlzó időtartamra kötött szerződések szankcionálásának módja nem volt egységes a bírósági gyakorlatban. Egyfelől a semmisség[17] és a megtámadhatóság között ingadoztak a bíróságok, másfelől pedig a szerződés teljes érvénytelensége,[18] vagy csak a túlzó időtartamra vonatkozó kikötés érvénytelensége[19] merült fel vitatott kérdésként. A szerződési jogi reform hatályba lépése óta a szankció világos: a szerződő felek az „örökös" kötelezettségvállalást tartalmazó szerződést a határozatlan idejű szerződésekre megállapított feltételek szerint felmondhatják (francia Polgári törvénykönyv, 1210. cikk). Vagyis a túlzó időtartamra megkötött szerződést át kell minősíteni határozatlan időtartamra megkötött szerződésnek.

IV. A NÉMET SZABÁLYOZÁS ÉS ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLAT

A német jogban is felmerült a túlzó időtartamra megkötött szerződések esetköre. Például a túl hosszú időtartamra megkötött sörellátási szerződéseket („Bierlieferungsverträge") pontosan a jóerkölcsbe ütközés[20] alapján vizsgálják a német bíróságok.[21] Azért emelem e jogesetkört ki, mert a hosszú távú szerződésekre vonatkozó alapelveket a német bírósági gyakorlat e szerződések alapján dolgozta ki.[22] A tényállás hasonló a korábban már említett, Beck Salamon által kommentált jogesetéhez: a sörgyár kölcsönt és/vagy készletet nyújt a vendéglősnek, amelynek ellentételezése viszont többek között adott sörtípus kizárólagos forgalmazására vonatkozó kötelezettség. Itt a német bírósági gyakorlat a 20 éves időtartamot tekinti a még megengedhető szélső határnak.[23] A hosszabb kötelezettségvállalás nem vezet érvénytelenséghez, de a bíróságok a megengedett mértékig csökkentik őket. A szerződés időtartamát azonban nem lehet a szerződés egyéb elemeitől elszigetelten vizsgálni. Ezért lehetséges az, hogy a 20 évnél hosszabb időtartamra megkötött szerződés nem minősül túlzónak, ha a szerződéses tartalom ténylegesen nem korlátozza túlzó és észszerűtlen módon a forgalmazó szabadságát.[24] Viszont a 20 évesnél rövidebb időtartam is

[17] Cass. 3e civ., 15 déc. 1999, no 98-10.430, Bull. civ. III, no 242, RTD civ. 2000, p. 568, obs. Mestre J. et Fages B.

[18] Cass. 3e civ., 20 févr. 1991, no 89-17.176; Cass. 3e civ., 15 mai 1996, no 94-17.366; Cass. com., 7 avr. 1998, no 95-18.278, RJDA 1998, no 977.

[19] Cass. 1re civ., 7 mars 2006, no 04-12.914, Bull. civ. I, no 132, Contrats, conc., consom. 2006, comm. 125, obs. Leveneur L., RTD civ. 2006, p. 762, obs. Mestre J. et Fages B.; Cass. 1re civ., 19 mars 2002, no 99-21.209, RTD civ. 2002, p. 510, obs. Mestre J. et Fages B.

[20] A német Polgári törvénykönyv (BGB) 138. §-a szerint a jóerkölcsbe ütköző szerződés semmis.

[21] MüKoBGB/Armbrüster, 9. Aufl. 2021, BGB § 138 Rn. 118-121.

[22] Wiedemann – Schultz, 1999, 5.

[23] BGH NJW 1985, 2693 (2695); 1992, 2145; vö. még BGH NJW-RR 1987, 628 (630), amely szerint már egy tíz vagy több éves időtartam is „nagyon hosszú".

[24] BGH NJW 1979, 865.

vezethet, a szerződés átfogó értékelésének következményeként, a szerződéses időtartam érvénytelenségéhez.[25] Végső soron az az elv érvényesül, hogy minél több szolgáltatást nyújt a sörgyár, annál több ideig tarthat a szerződő fél kötelezettségvállalása.[26]

A német joggyakorlatban a részletes érvénytelenség szabályának (BGB, 139. §) alkalmazásával a bíróság nem állapítja meg a túlzó időtartamú szerződések érvénytelenségét, hanem azok időtartamát észszerű mértékre csökkenti.[27] A német jogtudományban egyébként vitatják, hogy szükséges-e merev időkorlátok meghatározása, vagy általános elvek alapján az egyedi ügyekben a bíróságok mérlegelésére kell-e bízni a túlzó szerződéses időtartam korrekcióját. Az ítélkezési gyakorlat és a szakirodalomban uralkodó vélemény a mérsékelt felfogást részesíti előnyben, amely a korlátlan vagy nagyon hosszú időbeli kötöttségeket erkölcstelennek tartja, de nem ír elő merev időkorlátokat. A német polgári törvénykönyv nem tartalmaz olyan rendelkezést, amelyből módszertanilag elfogadható módon, például elemzés útján ki lehetne alakítani a hosszú távú kötelezettségek fix időhatárát.[28]

V. A SVÁJCI SZABÁLYOZÁS ÉS ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLAT

A svájci jogban is vizsgálat tárgyát képezte a probléma. Általánosan leszögezték, hogy „minden hosszú távú szerződés a szerződő fél gazdasági szabadságának korlátozásával jár. Ez önmagában nem jogellenes. A helyzet azonban valószínűleg akkor válik elfogadhatatlanná, és ezért érvénytelenné, ha a személyre vonatkozó korlátozások ellentétesek a jóerkölccsel, különösen, ha veszélyeztetik a szerződő fél gazdasági létének alapjait."[29] A svájci polgári törvénykönyv szerint „senki sem idegenítheti el szabadságát, és nem vetheti alá magát annak használatában a joggal vagy az erkölccsel összeegyeztethetetlen korlátozásnak" (27. cikk 2. bekezdés).[30] Ebből a szabályból vezetik le, hogy a kötelezettségvállalás időtartama nem lehet korlátlan vagy túlzott. A jóhiszeműség elvéből származó elvről van szó, amely a személyes szabadságba való túlzott beavatkozást kívánja megakadályozni. A jogszabály alkalmazását „minden egyes esethez a szabadság korlátozásának intenzitása szerint kell igazítani. Ez a kritérium változó geo-

[25] BGH NJW 1992, 2145 (2146); BGHZ 74, 293 (298) = NJW 1979, 2150 (2151); OLG Frankfurt NJOZ 2007, 5354 (5355).

[26] BGH NJW 1985, 2693 (2695); WM 1975, 850 (851).

[27] A BGB 139. §-a szerint, ha egy jogügylet egy része semmis, akkor az egész jogügylet semmis, kivéve, ha feltételezhető, hogy azt a semmis rész nélkül is megkötötték volna.

[28] Részletekről lásd Wiedemann – Schultz, 1999, 6-7.

[29] Bloch, 2021, 74.

[30] „Niemand kann sich seiner Freiheit entäussern oder sich in ihrem Gebrauch in einem das Recht oder die Sittlichkeit verletzenden Grade beschränken." / „Nul ne peut aliéner sa liberté, ni s'en interdire l'usage dans une mesure contraire aux lois ou aux mœurs."

metriájú abban az értelemben, hogy minél nagyobb a kötelezettség intenzitása, annál korlátozottabbnak kell lennie időben a kötelezettségvállalásnak (...) Ezen túlmenően a kötelezett által a teljesítésért kapott ellenszolgáltatást is figyelembe kell venni annak megítélésekor, hogy a Polgári Törvénykönyv 27. cikkének (2) bekezdése alkalmazható-e egy adott esetre."[31] A túlzó időtartamra vonatkozó szankció a svájci jogban lehet a szerződés teljes érvénytelensége, amennyiben az időtartam hiányában a szerződés nem is jött volna létre, vagy csak az időtartamra vonatkozó záradék érvénytelensége, amikor is a bíró a szerződés időtartamát mérsékelheti, vagy észszerű időn belüli felmondási jogot biztosíthat. Az egyes esetek körülményeinek fényében kell eldönteni, hogy a szindikátusi szerződések a tag/részvényes gazdasági szabadságát a jóerkölcsbe ütköző módon korlátozzák-e.[32] Például az olyan szindikátusi szerződés, amelynek időtartama a szerződő felek részvényesi minőségének fennállásáig tart, érvényes, amennyiben a részvényesnek joga van észszerű feltételek mellett rendelkezni a részvényeivel. Azt a szindikátusi szerződést viszont, amelynek időtartama a szabályozott, határozatlan időre létrejött társaság fennállásához kapcsolódik, nem lehet határozott időtartamúnak minősíteni. Ilyenkor valójában határozatlan idejű szerződésről van szó, az ezzel járó felmondási lehetőségekkel együtt.

VI. A CSEH SZABÁLYOZÁS

Érdekes összehasonlító jogi elemzést alapozhat meg a cseh Polgári törvénykönyv 2000. §-a. E szabály szerint, amennyiben valamely szerződést komoly indok nélkül olyan határozott időtartamra kötöttek meg, amely természetes személyt teljes életének időtartamára elkötelez, vagy bárkit tíz évnél hosszabb időtartamra kötelez el, kérelmezni lehet a kötelem megszüntetését az annak születésétől számított tíz év elteltével. Vagyis a kötelem megszüntetéséhez a bíróság a következő kumulatív feltételeket kell vizsgálja: a) a kötelem határozott időre jött létre úgy, hogy azt természetes személy egész (hátralévő) életére köti, vagy tíz évet meghaladó időtartamra kötötték,[33] és egyúttal b) az időtartamválasztásnak hiányzik az alapos indoka, és c) legalább tíz év telt el a szerződés megkötése óta. Ezek a feltételek kumulatív jellegűek. Hasonló gyakorlati eredményt a magyar jogban, ahogy korábban jeleztem, a túlzó határozott időtartamú szerződés jóerkölcsbe ütközésének vizsgálata hozhat.

A cseh jog hivatkozott rendelkezése szerint a bíróság akkor is megszüntethet egy kötelmet, ha a körülmények, amelyekre a felek döntésüket látszólag alapozták a kötelem keletkezésekor, olyan mértékben megváltoztak, hogy észszerűen nem lehet elvárni, hogy a kötelezettet a szerződés továbbra is kösse (*clausula*

[31] Bloch, 2021, 75.
[32] Bloch, 2021, 76.
[33] Ez esetben a szerződő fél lehet természetes vagy jogi személy.

rebus sic stantibus). Amennyiben az egyik fél lemond a jogáról, hogy előzetesen kérje a kötelem megszüntetését, akkor ez a záradék nem létezőnek minősül, kivéve, ha a kötelezett jogi személy.[34] Egyértelmű, hogy a cseh megoldás a bíróságokat kifejezetten feljogosítja, hogy a tíz évnél hosszabb időtartamra megkötött szerződések esetén felülvizsgálják, hogy a szerződést fenn kell-e tartani, fennállt e komoly indok a tíz évnél hosszabb határozott időtartam kikötésekor, amely igazolja a hosszú időtartamot, illetve akár azt is, hogy a szerződés megkötésekor a hosszú időtartam kikötését indokoló körülmények változatlanul fennállnak-e. A *clausula rebus sic stantibus* alkalmazása során viszont nem kell a kötelem keletkezésétől számított tíz évnek eltelnie, tehát a cseh Polgári törvénykönyv valójában egyetlen paragrafusban két elkülönülő jogintézményt szabályoz.

VII. AZ OLASZ SZABÁLYOZÁS

Az olasz jog egyébként részlegesen szabályozza a szindikátusi szerződéseket, és a szabályozás egyik fő eleme pontosan e szerződések maximális időtartamának rögzítése. Az olasz Codice civile-be foglalt szabályozás szerint azok a társasági megállapodások, bármilyen formában is kötötték meg, amelyek a társaság tulajdonosi szerkezetének vagy irányításának stabilizálására irányulnak, és (a) amelyek célja a szavazati jogok gyakorlása részvénytársaságokban vagy az azokat ellenőrző társaságokban; (b) korlátozzák az érintett részvények vagy az azokat ellenőrző társaságokban lévő részesedések átruházását; (c) céljuk vagy hatásuk az ilyen társaságok feletti – akár közös – meghatározó befolyás gyakorlása, nem köthetők öt évnél hosszabb időtartamra. Úgy kell tekinteni, hogy a megállapodást erre az időtartamra kötötték, még akkor is, ha a felek hosszabb időtartamról rendelkeztek. A megállapodás lejárta után megújítható. Ha a szerződés nem rendelkezik határozott időtartamról, mindkét szerződő fél jogosult

[34] Zákon č. 89/2012 Sb. „§ 2000 (1) Byla-li smlouva bez vážného důvodu uzavřena na dobu určitou tak, že zavazuje člověka na dobu jeho života, anebo že zavazuje kohokoli na dobu delší než deset let, lze se po uplynutí deseti let od vzniku závazku domáhat jeho zrušení. Soud závazek zruší i tehdy, pokud se okolnosti, z nichž strany zřejmě vycházely při vzniku závazku, změnily do té míry, že na zavázané straně nelze rozumně požadovat, aby byla smlouvou dále vázána.
(2) Vzdá-li se strana předem práva domáhat se zrušení závazku, nepřihlíží se k tomu. To neplatí, je-li zavázanou stranou právnická osoba."

azt száznyolcvan napos felmondási idővel felmondani.[35] A nyílt részvénytársaságok és az azokat ellenőrző társaságok szindikátusi szerződéseinek időtartama nem haladhatja meg a három évet, ha azok határozott időre szólnak. A szerződés 3 év után megszűnik, akkor is, ha a felek hosszabb időre kötötték meg. A szerződés lejáratkor újítható meg. E szindikátusi szerződések határozatlan időtartamra is megköthetők, viszont ebben az esetben mindkét szerződő félnek joga van hat hónapos felmondási határidővel a szerződést egyoldalúan megszüntetni.[36] Vagyis az összehasonlító jogi módszerrel azonosíthatóak olyan rendszerek, ahol a szindikátusi szerződések maximális időtartama korlátozva van.

VIII. A HATÁROZATLAN IDŐRE KÖTÖTT SZINDIKÁTUSI SZERZŐDÉS MAGYARORSZÁGON

A másik kapcsolódó probléma, hogy a határozatlan időre létrejött társasághoz kapcsolódó szindikátusi szerződés megköthető-e a társaság fennállásának időtartamára. Természetesen ilyen záradék a szerződésbe foglalható, viszont ez gyakorlatilag instabillá, megfelelő felmondási határidővel megszüntethetővé teszi a szindikátusi jogviszonyt.[37] Kétségtelen, hogy a társaság mint jogi személy és intézmény, valamint a szindikátusi szerződés mint kötelmi jogi konstrukció nem ugyanannak a fokú stabilitásnak örvendenek. A két szerződés egymáshoz viszonyítva önálló életet él. A fenti esetben a szindikátusi szerződés is valóban határozatlan időre szól, és a felektől nem lehet a felmondás jogát megtagadni. Álláspontom szerint a társaság határozatlan élettartama nem teszi felmondhatatlanná a határozatlan időre kötött szindikátusi megállapodást. A határozatlan időre kötött szindikátusi szerződés a kötelmi jog általános részében megjelenő norma alapján szüntethető meg: a Ptk. 6:213. § (3) bekezdése szerint „ha

[35] „I patti, in qualunque forma stipulati, che al fine di stabilizzare gli assetti proprietari o il governo della società: a) hanno per oggetto l'esercizio del diritto di voto nelle società per azioni o nelle società che le controllano; b) pongono limiti al trasferimento delle relative azioni o delle partecipazioni in società che le controllano; c) hanno per oggetto o per effetto l'esercizio anche congiunto di un'influenza dominante su tali società(2), non possono avere durata superiore a cinque anni e si intendono stipulati per questa durata anche se le parti hanno previsto un termine maggiore; i patti sono rinnovabili alla scadenza. Qualora il patto non preveda un termine di durata, ciascun contraente ha diritto di recedere con un preavviso di centottanta giorni. (...)" Art. 2341 bis Codice Civile.

[36] D.Lgs. 24 febbraio 1998, n. 58, 123. cikk: „Durata dei patti e diritto di recesso. 1. I patti indicati nell'articolo 122, se a tempo determinato, non possono avere durata superiore a tre anni e si intendono stipulati per tale durata anche se le parti hanno previsto un termine maggiore; i patti sono rinnovabili alla scadenza. 2. I patti possono essere stipulati anche a tempo indeterminato; in tal caso ciascun contraente ha diritto di recedere con un preavviso di sei mesi. Al recesso si applica l'articolo 122, commi 1 e 2." A szindikátusi szerződések időtartamáról az olasz jogban részletesen lásd Sambucci, 2018, 169-179.

[37] A felmondás kérdéséről részletesen lásd Veress, 2019, 307-324.

e törvény eltérően nem rendelkezik, a tartós jogviszonyt létrehozó, határozatlan időre kötött szerződést megfelelő felmondási idő alkalmazásával bármelyik fél felmondhatja. A felmondási jog kizárása semmis." Mivel a társaság létének időtartamára – ha az meghatározatlan – kötött szindikátusi szerződés szintén határozatlan időre megkötött szerződésnek minősül, ezért felmondható, érdemes szabályozni a felmondási jog gyakorlását ezért, például 1 éves felmondási határidőt kikötni.

IX. KÖVETKEZTETÉSEK

Vannak szerződések, amelyek kifejezetten megkívánják, hogy azokat hosszú, határozott időtartamra kössék meg. Ez nyújt biztos tervezési, számítási alapot, növeli a befektetési hajlandóságot. A szindikátusi szerződések is gyakran csak hosszú távon érik el a felek által kívánt hatékonyságot.[38] Viszont a szerződések időtartamára vonatkozó fenti összehasonlító jogi körkép is igazolja, hogy előfordulhatnak olyan esetek, amikor a szerződéses időtartam túlzónak minősül. A kérdésre a válasz tehát igenlő: előfordulhatnak túlzóan hosszú időre megkötött szerződések.

A magyar jogban az esetlegesen túlzó szerződéses időtartam bírósági kontrollját a jóerkölcsbe ütköző szerződés generálklauzulája alapján lehet megvalósítani (Ptk. 6:96. §). Ez egyébként azzal magyarázható, hogy a túlzó időtartamra megkötött szerződés az egyéni szabadságot, autonómiát, így az emberi méltóságot is sérti, tehát a jóerkölccsel sem lehet összhangban. A jóerkölcsbe ütközés által kiváltott semmisség ebben az esetben, ha egyéb körülmény nem merül fel, álláspontom szerint kizárólag az időtartamra vonatkozó záradékot érvényteleníti (részleges semmisség). A túlzó időtartamra vonatkozó záradék kiesésével a szerződés határozatlan időre szóló szerződésnek minősül, így a tartós jogviszonyt létrehozó, határozatlan időre kötött szerződést megfelelő felmondási idő alkalmazásával bármelyik fél felmondhatja (Ptk. 6:213. §).

A magyar jogban is az időtartam túlzó jellegét nem önmagában, hanem a teljes szerződéses tartalom vizsgálata, a szerződés által előírt, valamely fél szabadságának korlátozásának következményével járó előírások intenzitása alapján kell megítélni, tekintettel az ellenszolgáltatásra is. Ideális esetben a szindikátusi szerződést észszerű határozott időre kötik meg, és azt, amennyiben a felek érdekeinek kölcsönös megvalósításához hozzájárult, a feleknek érdemes lesz meghosszabbítani.

[38] Bloch, 2021, 54.

IRODALOM

- Beck Salamon (1930): Guzs-szerződés. In: *Polgári Jog.* 1930/2-3. sz.
- Bloch, Olivier (2021): *Les convetions d'actionnaires et le droit de la société anonyme en droit suisse.* 3e édition. Schulthess Éditions Romandes, Genéve–Zurich.
- Chénedé, François (2019): *Le nouveau droit des obligations et des contrats.* Dalloz, 2e éd., Paris.
- Garinot, Jean-Marie (2019): *Pacte d'associés: préférez la fiducie*, *RLDC 2019/168.* nº 6555.
- Libchaber, Rémy (1995): *Réflexions sur les engagements perpétuels et la durée des sociétés.* Rev. sociétés.
- Mekki, Mustapha (2016): Réforme du droit des obligations: engagements perpétuels, contrats *à* durée indéterminée et à durée déterminée. In: *JCP.* No. 50/2016.
- Mekki, Mustapha (2018): *Pan. contrats*, D.
- Menyhárd Attila (2004): *A jóerkölcsbe ütköző szerződések.* Gondolat, Budapest.
- Sambucci, Leopoldo (2018): *Patti parasociali e fatti sociali.* Giuffrè Francis Lefebvre, Milano.
- Sándor István (2022): *Opponensi vélemény Dr. Veress Emőd: A szindikátusi szerződés című MTA doktori dolgozatáról.* Kézirat, Budapest.
- Veress Emőd (2018): Az uzsora magánjogi következményei. In: Koltay András (szerk.): *Balás P. Elemér emlékkönyv: Tisztelgés és antológia sajtójogi, szerzői jogi és személyiségi jogi műveiből, halálának 70. évfordulóján.* CompLex Wolters Kluwer, Budapest.
- Veress Emőd (2019): Gondolatok a szerződés egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetéséről, In: Koltay András – Menyhárd Attila – Landi Balázs (szerk.): *Lábady Tamás emlékkönyv.* Wolters Kluwer, Budapest.
- Veress Emőd (2020): *A szindikátusi szerződés.* Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet – HVG Orac, Budapest.
- Wiedemann, Herbert – Schultz, Oliver (1999): *Grenzen der Bindung bei langfristigen Kooperationen.* ZIP 1999/1.

JOGFORRÁSOK

- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.
- Cseh Polgári Törvénykönyv.
- Francia Polgári Törvénykönyv (Code civil).
- Német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch).
- Olasz Polgári Törvénykönyv (Codice civile).
- Román Polgári Törvénykönyv (Codul civil al României).
- Svájci Polgári Törvénykönyv (Code civil suisse).

Smuk Péter és Lévayné Fazekas Judit a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar tanévnyitóján, 2021-ben (Fotó: Májer Csaba József)